

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

INKOM: 2022-08-16
MÅLNR: B 4296-22
AKTBIL: 8

Amar Eltaher ./ riksåklagaren angående våldtäkt mot barn m.m.

(Hovrätten för Västra Sverige dom 2022-06-27 i mål B 3432-22)

Högsta domstolen har beslutat att riksåklagaren ska svara skriftligen på Amar Eltahers överklagande. Svaret ska särskilt avse frågan om påföljd. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och anser att det inte finns tillräckliga skäl att meddela prövningstillstånd.

Tingsrättens dom

Tingsrätten dömde Amar Eltaher för våldtäkt mot barn och utnyttjande av barn för sexuell posering. Påföljden bestämdes till ungdomsvård med den särskilda föreskriften att Amar Eltaher skulle följa det ungdomskontrakt som bifogades domen samt ungdomstjänst 110 timmar. Det ungdomskontrakt, som socialtjänsten rekommenderat och Amar Eltaher och hans pappa samtyckt till, har följande innehåll.

Innehållet kommer att hantera frågor som rör risken för återfall i liknande beteende samt tar upp teman som impulskontroll, sexuell upphetsning på minderåriga, attityder, konsekvenser och tankar kring sex. Samtalen innehåller 12 avsnitt och sker en timme åt gången.

Tingsrätten konstaterade att för våldtäkt mot barn är föreskrivet fängelse i lägst två år och högst sex år. Det samlade straffvärdet för brottsligheten bedömdes ligga en bit över två år. Med beaktande av att Amar Eltaher var 16 år när gärningarna begicks ansåg tingsrätten att straffmättningsvärdet låg på cirka sju

månaders fängelse. Straffmättningsvärdet och omständigheterna i övrigt var därmed inte sådana att det utgjorde synnerliga skäl för att döma Amar Eltaher till fängelse eller sluten ungdomsvård. Tingsrätten fortsatte enligt följande.

Amar Eltaher förekommer inte tidigare i belastningsregistret och enligt tingsrätten skulle påföljden ungdomsövervakning med hänsyn till hans ålder och det aktuella straffmättningsvärdet vara en alltför ingripande påföljd. I stället delar tingsrätten Socialtjänstens bedömning att den lämpligaste påföljden för Amar Eltaher är ungdomsvård enligt ett s.k. ungdomskontrakt som Amar Eltaher samtyckt till. Socialtjänsten har förordat att Amar Eltaher döms till ungdomsvård och rekommenderat vård i form av behandlingssamtal. Då kommer innehållet i samtalen att hantera frågor som rör risken för återfall i liknande beteenden samt ta upp teman som impulskontroll, sexuell upphetsning på minderåriga, attityder samt konsekvenser och tankar kring sex. Samtalen ska innehålla 12 avsnitt och ske i en timme åt gången. Amar Eltaher har även under huvudförhandlingen ställt sig positiv till ett sådant kontrakt och motiverat detta med bl.a. att han ska lära sig något av sådana samtal.

Mot denna bakgrund ska Amar Eltaher dömas till ungdomsvård med det föreslagna kontraktet. Amar Eltaher har emellertid även samtyckt till att fullgöra ungdomstjänst. Med hänsyn till arten av brottet våldtäkt mot barn ska vården förenas med ungdomstjänst. Denna ska med hänsyn till brottslighetens straffmättningsvärde bestämmas till 110 timmar.

Hovrättens dom

Efter överklagande har hovrätten ändrat tingsrättens dom på så sätt att påföljden bestämts till ungdomsövervakning i sju månader. Hovrätten instämde i tingsrättens bedömning av brottens straffvärde och straffmättningsvärde och fortsatte på följande sätt när det gäller valet av påföljd.

Socialtjänsten har bedömt att Amar Eltaher har ett särskilt vårdbehov. Det talar för att påföljden ska bestämmas till ungdomsvård. Ungdomsvård får dock dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet (se 32 kap. 1 § andra stycket brottsbalken). Om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst (eller sådana påföljder i förening) är tillräckligt ingripande påföljder kan i stället ungdomsövervakning komma i fråga (se 32 kap. 3 a § första stycket samma balk).

Utgångspunkten är alltså att ungdomsvård och ungdomstjänst har företräde framför ungdomsövervakning. Av förarbetena till bestämmelsen om ungdomsövervakning framgår att det normalt blir aktuellt att överväga denna påföljd när det är fråga om brottslighet med ett straffmättningsvärde som överstiger sex månader men inte uppgår till mer än ett år. Brottslighetens art ska också beaktas. Arten har dock en mer begränsad betydelse jämfört med vad som gäller vid påföljdsbestämning för vuxna lagöverträdare. Bedömningen av om av om ungdomsvård är en tillräckligt ingripande påföljd ska göras i varje enskilt fall. (Se prop. 2019/20:118 s. 130.) När straffmättningsvärdet överstiger sex månaders fängelse krävs för att ungdomsvård ska kunna väljas som påföljd att insatserna är mycket ingripande, i många fall genom en LVU-placering eller ett mycket ingripande kontrakt i kombination med ungdomstjänst (se a. prop. s. 33).

De åtgärder som socialtjänsten har planerat för Amar Eltaher består av behandlingssamtal i tolv avsnitt, en timme per samtal. Med hänsyn till brottslighetens straffmättningsvärde och våldtäktsbrottets art kan detta kontrakt inte anses tillräckligt ingripande för att ungdomsvård ska kunna väljas som påföljd, inte ens i om den kombineras med ungdomstjänst. Hovrätten anser därför att påföljden i stället ska bestämmas till ungdomsövervakning. Övervakningens längd ska bestämmas till sju månader i enlighet med straffmättningsvärdet.

Två av hovrättens ledamöter, ett hovrättsråd och en nämndeman, var skiljaktiga och ansåg att tingsrättens dom skulle fastställas i dess helhet, alltså även i fråga om att påföljden skulle bestämmas till ungdomsvård med ungdomskontrakt i kombination med ungdomstjänst i 110 timmar.

Överklagandet

Amar Eltaher har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet.

När det gäller frågan om prövningstillstånd uttalar Amar Eltaher att det är angeläget att Högsta domstolen skapar praxis i frågan om påföljd då lagstiftningen är relativt nytillkommen. Enligt Amar Eltaher finns det i dagsläget ingen tydlig vägledning i praxis beträffande gränsdragningen mellan ungdomstjänst och ungdomsövervakning och tillämpningen av 32 kap. 3 a § brottsbalken respektive tillämpningen av intentionerna i prop. 2019/20:118 och vilka åtgärder från socialtjänsten eller inom ramen för ungdomstjänst som ska anses som tillräckligt ingripande för att ungdomsövervakning ska kunna undvikas. Det är därför angeläget att Högsta domstolen prövar överklagandet.

Grunder

Ungdomsövervakning

Bestämmelsen

Enligt 32 kap. 3 a § brottsbalken får den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år dömas till ungdomsövervakning om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Den som har fyllt arton år när dom meddelas får dömas till ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl för det. Rätten får bestämma tiden för ungdomsövervakning till lägst sex månader och högst ett år. Den som döms till ungdomsövervakning ska medverka i verkställighetsplanering och följa det som anges i verkställighetsplanen. Bestämmelser om verkställighet finns i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.

Förarbetena

Bestämmelsen om ungdomsövervakning infördes genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2021. Bakgrunden till den nya påföljden var att det ansågs finnas brister i påföljdssystemet för unga lagöverträdare som bestod i att det i vissa fall saknades ett lämpligt och trovärdigt påföljdsalternativ såväl vad gäller innehåll som ingripandegrad. Vad gäller påföljdens innehåll så saknades i det dittillsvarande påföljdssystemet för unga lagöverträdare ett alternativ som innefattade både koordinerade och riktade insatser som tog sikte på faktorer som i det enskilda fallet utgjorde en risk för respektive skydd mot fortsatt brottslighet, och åtgärder som rent konkret höll den unge borta från brottsintensiva miljöer utan att de innebar ett frihetsberövande. När det sedan gäller påföljdens ingripandegrad så uttalades följande (se prop. 2019/20:118 s. 32 ff.).

Det bör också finnas påföljdsalternativ som möjliggör en tillräckligt ingripande reaktion vid allvarlig brottslighet och graverande återfallssituationer. Vid brottslighet med höga straffvärden är ungdomstjänst och ungdomsvård inte alltid lämpliga eller trovärdiga alternativ. Ungdomstjänst är som utgångspunkt inte aktuellt i fall där straffmättningsvärdet, dvs. straffet med hänsyn till bl.a. den s.k. ungdomsreduktionen, överstiger sex månaders fängelse (se NJA 2007 s. 636). Ungdomsvård kan, om det bedöms finnas ett särskilt vårdbehov, aktualiseras under förutsättning att innehållet i kontraktet eller vårdplanen är tillräckligt ingripande. Eftersom detta innehåll styrs av behovet finns det dock inte ett självklart samband mellan den föreslagna vården och brottets svårhet. Det kan därför saknas förutsättningar för ungdomsvård i sådana fall. Om straffmättningsvärdet uppgår till mer än sex månaders fängelse krävs för att ungdomsvård ska kunna väljas som påföljd att insatserna är mycket ingripande, i många fall genom en LVU-placering eller ett mycket ingripande kontrakt i kombination med ungdomstjänst. Om det inte är aktuellt och det inte heller finns tillräckliga skäl för sluten ungdomsvård kan domstolen stå utan något lämpligt alternativ när det gäller val av påföljd.

I propositionen uttalas att ungdomsövervakning i första hand bör komma i fråga för den som vid lagföringstillfället är under 18 år. Endast om det finns särskilda skäl för det bör påföljden kunna dömas ut för en person som vid lagföringstillfället fyllt 18 men inte 21 år. Det kan t.ex. finnas skäl att välja ungdomsövervakning som påföljd för en person som vid lagföringstillfället är över 18 år om brottsligheten har skett strax före artonårsdagen. Vidare uttalas att utgångspunkten för valet av ungdomsövervakning som påföljd bör vara att brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet påkallar en ingripande påföljd samtidigt som de andra icke frihetsberövande ungdomspåföljderna inte är tillräckligt ingripande i det enskilda fallet. Påföljdens tillämpningsområde bör inte styras utifrån en behovsbedömning, såsom vid ungdomsvård, eller en lämplighetsbedömning, såsom vid ungdomstjänst. Inte heller bör påföljdsvalet förutsätta samtycke från den unge eller dennes vårdnadshavare. När det gäller lämplighetsaspekter som tar sikte på den unge och dennes personliga förhållanden kan det emellertid ha betydelse för innehållet i verkställigheten (se a. prop. s. 41 f.).

När det gäller tillämpningsområdet för ungdomsövervakning uttalas i propositionen att påföljden som utgångspunkt bör kunna väljas när det är fråga om brottslighet med ett straffmättningsvärde som överstiger sex månader men inte uppgår till mer än ett år. Vidare bör även brottslighetens art kunna ha betydelse för påföljdsvalet, även om den har en mer begränsad betydelse vid påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare än när det är fråga om vuxna lagöverträdare. Vidare uttalas följande (se a. prop. s. 42 f.).

Som framgår ovan bör det bli aktuellt att döma till ungdomsövervakning först när varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder. Ungdomsövervakning bör således kunna väljas i fall där påföljden enligt hittillsvarande ordning bestäms till ungdomstjänst trots att det är fråga om återfall i relativt allvarlig brottslighet eller vid brottslighet som leder till ungdomsvård trots att det är ett tveksamt påföljdsval med hänsyn till det höga straffmättningsvärdet, brottslighetens art eller återfallssituationen. Vidare bör påföljden, som anförs av Påföljdsutredningen och i promemorian, kunna tillämpas vid fall som enligt hittillsvarande ordning föranleder en kortare tids slutna ungdomsvård. Någon risk för att införandet av ungdomsövervakning skulle medföra en omotiverad repressionsökning bedöms därför inte finnas. .-.-.-

I författningskommentaren avseende 32 kap. 3 a § brottsbalken uttalas att bedömningen av om ungdomsvård är en tillräckligt ingripande påföljd måste göras i varje enskilt fall. Bedömningen får göras utifrån dels hur ingripande de insatser är som föreslås i ungdomskontraktet eller vårdplanen, dels om påföljden kan förenas med en förstärkningspåföljd. Vid bedömningen av om ungdomstjänst är en tillräckligt ingripande påföljd bör rätten utgå från att ungdomstjänst normalt är uteslutet som påföljd vid straffmättningsvärden som överstiger sex månader (se a. prop. s. 130).

Ungdomsvård

Enligt 32 kap. 1 § brottsbalken får den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och sådan vård eller åtgärd kan beredas den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Även den som har begått brott efter det att han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl för det. Ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av socialtjänstlagen, ska rätten besluta en föreskrift om att den unge ska följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialnämnden. Innehållet i kontraktet ska framgå av domen.

I Norstedts kommentar till brottsbalken konstateras att grundprincipen i 32 kap. 1 § brottsbalken bygger på att åtgärder mot lagöverträdare som inte fyllt 18 år

ska ske inom socialtjänsten och inte inom kriminalvården. Grundtanken har varit att det åtminstone upp till arton år är motiverat att ha en straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare. Skälet är främst att ungdomar i den åldern typiskt sett ännu inte nått sådan mognad att de bör behandlas som vuxna. De är också härigenom särskilt känsliga för de skador som straffrättsliga ingripanden, t.ex. genom anstaltsvård, kan föranleda. I kommentaren uttalas vidare att det förhållandet att vården och åtgärderna enligt paragrafen ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt innebär att domstolen ska göra en självständig prövning av om de av socialtjänsten planerade insatserna är inriktade på det kriminella beteendet och andra sådana faktorer som kan medföra en ogynnsam utveckling. Ungdomsvård ska som utgångspunkt vara förbehållen personer som inte har fyllt 18 år vid tidpunkten för brottet. Även den som har begått brott efter det att han eller hon fyllt 18 år ska dock få dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl för det. Som exempel på när det kan finnas särskilda skäl att döma till ungdomsvård nämns i kommentaren att det pågår insatser mot den tilltalade enligt 3 § LVU. I sådana fall kan det finnas skäl att döma till ungdomsvård om de insatser som framgår av vårdplanen är tillräckligt ingripande. Även i de fall insatser pågår enligt socialtjänstlagen och den unge ska följa ett ingripande ungdomskontrakt kan det undantagsvis finnas särskilda skäl att döma till ungdomsvård. När det gäller kravet på proportionalitet markeras i paragrafen att ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med böter eller ungdomstjänst, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet. Vidare uttalas följande (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken [version 20, 8 juni 2022, JUNO], kommentaren till 32 kap. 1 § under rubrikerna Brottsbalken, Första stycket och Andra stycket).

Domstolen ska således bedöma om den av socialnämnden tilltänkta behandlingen kan anses tillräckligt ingripande för att vård inom socialtjänsten ska kunna utgöra en tillräcklig reaktion på brottet. Vid denna bedömning bör domstolen bl.a. väga in om de planerade insatserna ska göras med stöd av SoL eller LVU. Andra faktorer som bör vägas in är karaktären och omfattningen på vårdinsatserna samt vårdtiden. Dessa omständigheter bör vägas mot brottets straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet. Om de planerade insatserna består i att den unge – med eller utan samtycke – ska tas om hand för placering exempelvis i familjehem eller i hem för vård eller boende kan ett överlämnande komma i fråga även vid allvarigare eller mer omfattande brottslighet. Bedömningen av dessa faktorer bör ske mot bakgrund av den tilltalades ålder. Ju yngre han är, desto större är utrymmet för att välja ungdomsvård som påföljd även för allvarlig brottslighet. Vid denna bedömning ska självfallet även vägas in de eventuella tilläggssanktioner som kan komma i fråga. För att domstolen ska kunna göra denna bedömning är det nödvändigt att domstolen har tillgång till ett utförligt yttrande från socialnämnden. Detta utgör ytterligare ett skäl för att socialnämndens yttrande ska ges ett utförligare innehåll.

Förutsättningarna för att se till att det finns proportionalitet mellan brott och straff har ökat genom införandet av möjligheterna att kombinera överlämnande-påföljden med ungdomstjänst. Den starka betoningen på proportionalitet kan å

andra sidan tyckas minska förutsättningarna för ett överlämnande. Detta torde emellertid inte varit avsikten med reformen. Det kan vidare anmärkas att domstolen ofta saknar reella och verkningsfulla alternativ.

Ungdomstjänst

Enligt 32 kap. 2 § brottsbalken får den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år dömas till ungdomstjänst om påföljden är lämplig med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter. Den som döms till ungdomstjänst ska åläggas att utföra oavlönat arbete och delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst tjugo och högst etthundrafemtio timmar. Den som har fyllt arton år när dom meddelas får dömas till ungdomstjänst endast om det finns särskilda skäl för det. Rätten får döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård.

I Norstedts kommentar till brottsbalken konstateras att rätten får döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård. Utgångspunkten är att ungdomsvård ska ha företräde i påföljdsvalet framför ungdomstjänst. Först om det inte finns anledning att döma till ungdomsvård bör rätten döma till ungdomstjänst. Avsikten är dock att det ska finnas en viss flexibilitet i tillämpningen som möjliggör avsteg från huvudregeln om valet mellan ungdomsvård och ungdomstjänst. Vidare uttalas följande (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken [version 20, 8 juni 2022, JUNO], kommentaren till 32 kap. 2 § under rubriken Tredje stycket).

I propositionen (prop. 2005/06:165, s. 74 f.) uttalades att ungdomstjänst inte bör dömas ut om brottslighetens straffvärde med tillämpning av 29 kap. 1–3 §§, således före den reduktion till följd av ålder som ska ske med stöd av 29 kap. 7 §, överstiger ett års fängelse. Vid högre straffvärden skulle det ofta finnas skäl för att döma till ungdomsvård. Om det trots allt inte skulle vara fallet borde annan påföljd väljas. Uttalandet torde numera vara överspelat. Av rättsfallen NJA 2007 s. 624 och NJA 2007 s. 636 (se nedan) har slagits fast att det är straffvärdet efter ungdomsreduktionen enligt 29 kap. 7 §, det s.k. straffmättningsvärdet, som är avgörande. Ungdomstjänst bör numera kunna tillämpas upp till ett straffmättningsvärde på sex månaders fängelse.

Förening av påföljder enligt 32 kap 3 § brottsbalken

Enligt 32 kap. 3 § brottsbalken får rätten, om det behövs med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller art eller den unges tidigare brottslighet, förena ungdomsvård med ungdomstjänst eller dagsböter. I valet mellan ungdomstjänst och böter skall ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande.

I NJA 2009 s. 121 dömdes en femtonåring för rån. Brottets straffvärde motsvarade två års fängelse. Med hänsyn till den tilltalades ålder motsvarade straffmättningsvärdet fem månaders fängelse. Högsta domstolen fann att den tilltalade hade ett vårdbehov och att den föreslagna vården var lämplig för honom. Han skulle därför dömas till ungdomsvård. Frågan i Högsta domstolen var om ungdomsvården borde förenas med ungdomstjänst och i så fall till hur många timmar. Högsta domstolen uttalade att vid prövningen av frågan om ungdomsvård skall förenas med ungdomstjänst bör vägas in hur ingripande de planerade vårdinsatserna är. Är de planerade åtgärderna av särskilt ingripande slag torde det endast undantagsvis anses vara påkallat med en tilläggsåtgärd. Bland annat mot bakgrund av att det kan vara svårt att veta hur omfattande åtgärderna rent faktiskt kommer att bli torde emellertid förutsättningarna för att göra en individualiserad prövning ofta vara förhållandevis begränsade. Högsta domstolen uttalade vidare att när det gäller brottslighetens straffvärde bör som utgångspunkt gälla att en tilläggsåtgärd i form av ungdomstjänst normalt inte kan anses motiverad om brottslighetens straffvärde med beaktande av ungdomsrabatten skulle ha föranlett fängelse i mindre än sex månader. Eftersom straffmättningsvärdet i det aktuella fallet var fem månaders fängelse kunde straffvärdet inte anses utgöra ett tillräckligt skäl för att förena ungdomsvården med ungdomstjänst. Emellertid talade brottets art för en tilläggsåtgärd. De planerade åtgärderna kunde enligt Högsta domstolen inte anses vara så ingripande att det med hänsyn till dessa inte fanns skäl att döma ut en tilläggsåtgärd. Ungdomsvården måste därför förenas med ungdomstjänst för att påföljden skulle anses tillräckligt ingripande. När det gällde vilket antal timmar som ungdomstjänsten skulle omfatta uttalade Högsta domstolen följande.

När den tilltalade döms till ungdomstjänst som fristående påföljd enligt 32 kap. 2 § BrB skall antalet timmar fastställas med ledning av det fängelsestraff som skulle ha dömts ut i det särskilda fallet. För brott som inte ligger på bötesnivå skall antalet timmar bestämmas till 50 när alternativstraffet är en månads fängelse och därefter med tillägg om 20 timmar per månad upp till 150 timmar när alternativstraffet är sex månader (se NJA 2007 s. 624 och s. 636 samt a. prop. s. 132). Mot denna bakgrund motsvarar ett fängelsestraff på fem månader – det som skulle ha dömts ut i Y.A.M:s fall – 130 timmar ungdomstjänst när denna används som fristående påföljd.

När ungdomstjänst är en tilläggsåtgärd till ungdomsvård gäller inte den nyss redovisade begränsningen att alternativstraffet med beaktande av ungdomsrabatten inte får överstiga fängelse sex månader. För ungdomstjänst som tilläggsåtgärd är i stället området över sex månader centralt. När ungdomstjänst utgör en tilläggsåtgärd till ungdomsvård bör därför det maximala antalet timmar förbehållas de fall där alternativstraffet med beaktande av ungdomsrabatten är 11 månader (eller högre). Någon helt jämn fördelning är emellertid inte möjlig. Som utgångspunkt torde dock kunna tas att 25 timmar motsvarar en månads fängelse och att antalet timmar ökar med 15 per månad till och med sex månaders fängelse (vilket innebär 100 timmar vid sex månader) och därefter med tio timmar per månad upp till 150 timmar.

Enligt Martin Borgeke och Mikael Forsgren får det sägas vara till stor hjälp att Högsta domstolen i NJA 2009 s. 121 har lagt fast utgångspunkter för straffmätningen av ungdomstjänst som tilläggsåtgärd vid ungdomsvård. Därvid noteras att Högsta domstolens uttalande om att behovet av tilläggsåtgärd är beroende av innehållet i den planerade ungdomsvården naturligtvis inte får glömmas bort. Med det i minnet anses riktlinjerna utgöra ett gott stöd för rätts-tillämpningen. Författarna uttalar vidare följande.

Det finns skäl att här uppmärksamma förhållandet mellan å ena sidan kombinationen ungdomsvård och ungdomstjänst/böter och å andra sidan ungdomsövervakning. I båda dessa fall handlar det om påföljdsalternativ som har sitt främsta tillämpningsområde i straffmättningsintervallet mer än sex månader men högst tolv månader. Ungdomsövervakning, som behandlas i avsnitt 6.5, är enligt 32 kap. 3 a § BrB subsidiär till ungdomsvård och ungdomstjänst. Det gäller förstas även i förhållande till kombinationsåtgärden ungdomsvård med tillägg av ungdomstjänst. Utgångspunkten vid påföljdsbestämningen för ungdomar är att i första hand välja en vårdåtgärd som är avpassad för den unge. Finns det en lämplig ungdomsvård som kan kombineras med ungdomstjänst och som också står i proportion till brottslighetens allvar och övriga omständigheter av relevans för påföljdsvalet, bör denna åtgärd väljas. Först om det alternativet inte står öppet, ska åtgärden bestämmas till ungdomsövervakning eller någon av de andra möjliga åtgärderna.

Enligt Borgeke/Forsgren kan ungdomsvård, beroende på vårdens innehåll och i vissa fall i kombination med ungdomstjänst eller böter, i princip användas i hela intervallet upp till och med ett års straffmättningsvärde. Om det finns förutsättningar för en tillräckligt ingripande åtgärd med ungdomsvård, ska alltså den åtgärden väljas. När det gäller ungdomstjänst förhåller det sig i stället så att dess avsedda tillämpningsområde som självständig åtgärd slutar vid sex månaders straffmättningsvärde (se Att bestämma åtgärd för brott, 4 uppl., 2021, s. 589 f. och 596).

Min bedömning

Hovrätten har dömt Amar Eltaher för våldtäkt mot barn och utnyttjande av barn för sexuell posering till ungdomsövervakning. Högsta domstolen har i sitt föreläggande angett att svarsskrivelsen särskilt ska avse frågan om åtgärd.

Ungdomsövervakning ska väljas som åtgärd om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande åtgärder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art. Åtgärden infördes i syfte att täppa till den lucka som bestod i att det i vissa fall saknades ett lämpligt och trovärdigt åtgärdsalternativ. Åtgärden ungdomsövervakning avsågs möjliggöra en tillräckligt ingripande reaktion vid allvarlig brottslighet med höga straffvärden där ungdomstjänst och ungdomsvård inte är lämpliga eller trovärdiga alternativ. Enligt propositionen kan ungdomsvård visserligen aktualiseras även vid straffmättningsvärden över sex månader under förutsättning att innehållet i ungdomskontraktet eller vårdplanen är tillräckligt ingripande. Men eftersom innehållet i kontraktet

stys av behovet finns det inte ett direkt samband mellan den föreslagna vården och brottets svårhet. Detta innebär att det kan saknas förutsättningar för ungdomsvård när det är fråga om grova brott och mindre ingripande ungdomskontrakt. I propositionen uttalas att om straffmätningens värde uppgår till mer än sex månaders fängelse krävs för att ungdomsvård ska kunna väljas som påföljd att insatserna är mycket ingripande, t.ex. genom ett mycket ingripande kontrakt i kombination med ungdomstjänst. Vidare uttalades att ungdomsövervakning bör kunna väljas vid brottslighet som enligt dittillsvarande ordning lett till ungdomsvård trots att det var ett tveksamt påföljdsval med hänsyn till det höga straffmätningens värde och brottslighetens art. Lagstiftaren förutsätter således att den nya påföljden ungdomsövervakning ska kunna väljas när den unge begått ett allvarligt brott där domstolen tidigare, på grund av att det inte funnits något alternativ, skulle ha dömt till ungdomsvård trots att detta egentligen inte varit en lämplig och trovärdig påföljd.

Bedömningen av om ungdomsvård är en tillräckligt ingripande påföljd måste göras i varje enskilt fall. Bedömningen görs utifrån dels hur ingripande de insatser är som föreslås i ungdomskontraktet, dels om påföljden kan förenas med en förstärkningspåföljd.

Vid bedömningen enligt 32 kap. 1 § brottsbalken av om en av socialnämnden tilltänkt behandling kan anses tillräckligt ingripande för att ungdomsvård ska kunna utgöra en tillräcklig reaktion på brottet bör domstolen bl.a. väga in om de planerade insatserna ska göras med stöd av socialtjänstlagen eller LVU. Andra faktorer som bör vägas in är karaktären och omfattningen på vårdinsatserna samt vårdtiden. Dessa omständigheter ska vägas mot brottets straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet. Om de planerade insatserna består i att den unge ska tas om hand för placering i hem för vård eller boende kan ett överlämnande komma i fråga även vid allvarligare eller mer omfattande brottslighet. Ju yngre den tilltalade är, desto större är utrymmet för att välja ungdomsvård som påföljd även för allvarlig brottslighet. Vid denna bedömning ska även beaktas de eventuella tilläggssanktioner som kan komma i fråga. För att domstolen ska kunna göra denna bedömning är det nödvändigt att domstolen har tillgång till ett utförligt yttrande från socialnämnden.

Både när en ungdomsvårdspåföljd förenas med ungdomstjänst och vid ungdomsövervakning är det fråga om påföljdsalternativ som kan tillämpas vid straffmätningens värden som överstiger sex månader men inte är högre än tolv månader. Ungdomsövervakning är subsidiär till kombinationen ungdomsvård och ungdomstjänst. Som Borgeke/Forsberg uttalar är utgångspunkten vid påföljdsbestämningen för ungdomar att i första hand välja en vårdpåföljd som är anpassad för den unge. Om det finns en lämplig ungdomsvård som kan kombineras med ungdomstjänst och som står i proportion till brottslighetens allvar bör denna påföljd väljas. Först om det alternativet inte står öppet, ska påföljden bestämmas till ungdomsövervakning.

Hovrätten har dömt Amar Eltaher för våldtäkt mot barn och utnyttjande av barn för sexuell posering. Straffvärdet för brotten har bedömts ligga en bit över två år. Med beaktande av att Amar Eltaher var 16 år när gärningarna begicks har straffmättningsvärdet bedömts motsvara cirka sju månaders fängelse.

Våldtäkt mot barn är ett brott av sådan art att det när det gäller vuxna lagöverträdare finns en stark presumtion för fängelse. Brottslighetens art har dock en mer begränsad betydelse vid påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare.

Straffmättningsvärdet hos de brott som Amar Eltaher dömts för motsvarar fängelse i sju månader och ligger således inom den intervall som påföljden ungdomsövervakning är tänkt att tillämpas. Därtill är våldtäkt mot barn ett brott med ett högt artvärde. För att ungdomsvård ska kunna komma i fråga måste därför de åtgärder som socialtjänsten planerar vara ingripande och trovärdiga på ett sätt som svarar upp mot brottets straffvärde och art.

Det kortfattade ungdomskontrakt socialtjänsten upprättat och Amar Eltaher och hans pappa samtyckt till avser ungdomsvård i form av behandlingssamtal. Samtalen är inriktade på frågor som rör risken för återfall i liknande beteende och innehåller 12 avsnitt som sker en timme åt gången.

De insatser som socialtjänsten planerar görs således med stöd av socialtjänstlagen. Vården avser ett begränsat antal behandlingssamtal. Det är således fråga om vårdinsatser av såväl mindre ingripande karaktär som omfattning. Enligt min mening är det fråga om åtgärder som, även om de kombineras med ungdomstjänst, inte kan anses stå i proportion till brottslighetens allvar. I sammanhanget kan också noteras att Amar Eltaher inom kort fyller 18 år. Jag anser således, i likhet med hovrätten, att påföljden ska bestämmas till ungdomsövervakning. Detta ligger också helt i linje med de i det föregående redovisade förarbetsuttalandena.

Tingsrätten och de två skiljaktiga ledamöterna i hovrätten anser att ungdomsvård i förening med ungdomstjänst bör väljas som påföljd för Amar Eltaher. Antalet timmar har därvid bestämts med utgångspunkt i Högsta domstolens uttalanden i NJA 2009 s. 121. Enligt min mening hade denna påföljdskombination kunnat ligga nära till hands i tiden innan påföljden ungdomsövervakning infördes. När det var fråga om allvarlig brottslighet och mindre ingripande vårdinsatser planerades var då alternativen till ungdomsvård i förening med ungdomstjänst de än mindre lämpade påföljderna sluten ungdomsvård eller någon av de "ordinarie" påföljderna. Ungdomsövervakning är numera en såväl lämpligare som avsevärt trovärdigare påföljd i en situation som den i målet.

Processuella frågor

Frågan om prövningstillstånd

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken m.m. [version 91, 10 december 2021, JUNO], kommentaren till 54 kap. 10 §).

Amar Eltaher hävdar att en prövning av hans överklagande skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Det är enligt honom angeläget att Högsta domstolen skapar praxis i frågan om påföljd då lagstiftningen är relativt nytillkommen och det i dagsläget inte finns någon tydlig vägledning i praxis beträffande vilka åtgärder från socialtjänsten som ska anses som tillräckligt ingripande för att ungdomsövervakning ska kunna undvikas.

I samband med arbetet med Åklagarmyndighetens verksamhetsplan tas årligen fram en sammanställning över rättsfrågor som har bedömts som intressanta att få pröva i Högsta domstolen. Denna lista över prioriterade prejudikatfrågor tas fram av riksåklagaren i samverkan med Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten. I listan redovisas regelmässigt, under en särskild rubrik, att praxis bör bevakas när det gäller ny lagstiftning som ofta tillämpas av åklagare. Sådan nytillkommen lagstiftning finns med som en punkt under den nämnda rubriken under något års tid. Därefter tas punkten bort; samtidigt som det görs en bedömning av om det finns någon särskild fråga som är av intresse från prejudikatsynpunkt och därför bör tas med under någon annan rubrik i listan.

Bestämmelsen i 32 kap. 3 a § brottsbalken om ungdomsövervakning tillkom genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2021. I 2021 års lista över prioriterade prejudikatfrågor togs den nya bestämmelsen upp under rubriken Ny lagstiftning. Därvid konstaterades att påföljden ungdomsövervakning ska kunna användas när unga personer begått allvarliga brott och varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder. Det angavs vara angeläget att tillämpningsområdet för den nya påföljden klarläggs, liksom utrymmet att undanröja påföljden vid bl.a. misskötsamhet och döma ut en ny påföljd. Utvecklingen av praxis bör bevakas. Frågan finns även med i 2022 års lista.

Utvecklingscentrum har inom Åklagarmyndigheten ett särskilt ansvar för metodutveckling och rättsutveckling, vilket bl.a. innebär att de följer praxis och

har olika typer av kontakter med åklagarna. Från Utvecklingscentrum har inhämtats att de får en del frågor från åklagarna om i vilka situationer påföljden ungdomsövervakning ska tillämpas. Det har emellertid inte kommit några framställningar om att överklaga hovrättsdomar till Högsta domstolen. Vidare är det svårt att få någon klar bild av hur hovrätterna tillämpar påföljden ungdomsövervakning eftersom de omständigheter som ska beaktas varierar från fall till fall. Enligt Utvecklingscentrum skulle en prövning av det nu aktuella målet ändå kunna vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Som nyss nämnts har bestämmelsen om ungdomsövervakning införts i 32 kap. brottsbalken relativt nyligen. Vidare torde valet mellan denna påföljd och påföljdscombinationen ungdomsvård i förening med ungdomstjänst aktualiseras förhållandevis ofta. Dessa omständigheter talar för att en prövning av Amar Eltahers överklagande skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

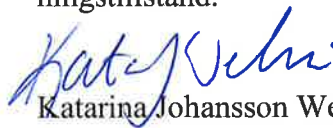
Som Utvecklingscentrum nämner är det emellertid en rad omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om ungdomsvård i förening med ungdomstjänst är en tillräckligt ingripande påföljd eller om bestämmelsen om ungdomsövervakning ska tillämpas. Dessa omständigheter är främst den unges ålder, brottslighetens straffvärde och straffmättningsvärde, om det är fråga om artbrott och i så fall hur starkt artvärdet är, om den unge återfallit i brott samt innehållet i de insatser som socialtjänsten planerar. Vidtas socialtjänstens åtgärder med stöd av LVU eller socialtjänstlagen? Vilken karaktär och omfattning har vården och hur länge kommer den att pågå? Dessa omständigheter varierar av naturliga skäl från fall till vilket kan innebära svårigheter vid utformningen av vägledande avgöranden. Här finns sannolikt också förklaringen till att det i nuläget inte finns någon tydlig bild av om hovrättspraxis är enhetlig eller inte.

Som framgått i det föregående anser jag att hovrättens dom är riktig. De åtgärder som socialtjänsten planerar görs med stöd av socialtjänstlagen och det är fråga om vårdinsatser som är av mindre ingripande karaktär och omfattning. Åtgärderna står inte i proportion till brottslighetens straffmättningsvärde och artvärdet hos brottet våldtäkt mot barn. Enligt min uppfattning ligger hovrättens bedömning också helt i linje med de förarbetsuttalanden som gjordes i samband med tillkomsten av påföljden ungdomsövervakning.

Mot bakgrund av det sagda anser jag att det i nuläget inte finns tillräckliga skäl för Högsta domstolen att pröva frågan om i vilka fall ungdomsvård i förening med ungdomstjänst är en tillräckligt ingripande påföljd och när bestämmelsen om ungdomsövervakning ska tillämpas. Vidare kan det ifrågasättas om det nu aktuella målet är det bästa för en sådan prövning. Jag anser således att en prövning av Amar Eltahers överklagande inte skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Om Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd bör ett partiellt sådant övervägas.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Katarina Johansson Welin

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum
Åklagarkammaren i Uddevalla (AM-81639-21)